

TILLARGA IXTISOSLASHMAGAN OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA CHET TILI O'QITISHNING MAQSADI

Hoshimova Mohira Abdusattarovna ¹

Toshkent Gumanitar Fanlar Universiteti

MAQOLA MA'LUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 17.10.2024

Revised: 18.10.2024

Accepted: 19.10.2024

Chet tilini o'qitishning maqsadlari jamiyat talablari, jamoat tartibi, sharoit va siyosatdan kelib chiqib belgilanadi. Chet tillarini o'qitishning maqsadlari jamiyat taraqqiyoti va rivojlanishiga bog'liq. Oliy o'quv yurtlarida chet tillarini o'qitish maqsadlari bo'yicha tahliliy qarashlar.

KALIT SO'ZLAR:

nofilologik ta'lim muassasalari, harakatlar strategiyasi, xalqaro standartlar, lingvistik ma'lumot.

KIRISH. kishi ko'p tomonlama imkoniyat va ustunliklarga ega bo'ladi. Bugungi kunda kadrlar oldiga qo'yiladigan asosiy talablardan biri chet tillarini mukammal bilishdir. Barcha sohalarda mutaxassislar tayyorlash jarayonlarida ta'lim tizimi ustuvorligini, jumladan, chet tillarini o'qitishning yangi texnologiya- mexanizmlarini joriy etishni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, xalqlar o'rtasidagi aloqa, ma'naviy va boshqa muloqotlar til orqali namoyon bo'ladi. Dunyoda tillarga ixtisoslashmagan oliy ta'lim muassasalari talabalariga chet tillarni o'rgatish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishdagi tadqiqotlar olib borilmoqda: Umumyevropa CEFR talablari asosida talabalarga chet tillarni o'rgatishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish; o'qitish mazmuni, ta'lim texnologiyalari, nazorat obyektivligini kuchaytirish, auditoriya va auditoriyadan tashqari mustaqil ta'limni tashkil qilish. Chet tilini o'qitish maqsadlari jamiyat talabi, ijtimoiy buyurtmasi, sharoiti, siyosatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Chet tili o'qitish maqsadlari jamiyat taraqqiyotiga va rivojlanishiga bog'liq. Oliy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitish o'z maqsadlariga ega, chet tilidan ta'lim berayotgan barcha murabbiylar, albatta, uni oldindan aniqlab olmog'i darkor.

Tahlil va natijalar. Oliy o'quv yurtlarida chet tili o'rgatishni maqsad va vazifalari hisobga olingan holda, ularni 2 guruhga ajratish mumkin:

1. Chet tili - bo'yicha mutaxassis tayyorlovchi universitet, institut, fakultetlar.
2. Chet tili-bo'yicha mutaxassis tayyorlamaydigan nofilologik ta'lim muassasalari.

Bu 2 guruhda chet tili o'qitish maqsadlari turlicha bo'lib, birinchi guruhdagi oliy o'quv yurtlarida chet tilidan mutaxassis tayyorlanishi sababli tilni chuqur har tomonlama mukammal, ham nazariy, ham amaliy o'rgatiladi.

Ikkinchi guruhdagi, ya'ni nofilologik ta'lim muassasalarida esa til bo'yicha kompleks maqsad ko'zda tutiladi. Talaba chet tilidan umumta'lim olib, yana mutaxassisligi bo'yicha chet tilini kelajakda o'z ish faoliyatida qo'llashga o'rgatish maqsadi yotadi. Kasbi bo'yicha qisman muloqot qilish, mutaxassisligiga oid so'zlarni o'rganib, matnlarni o'qib tarjima qilishga o'rgatiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida chet tillar o'qitish o'z oldiga 1) amaliy yoki kommunikativ, 2) umumta'lim berish, 3) tarbiyalash, 4) hosil qilingan malaka va ko'nikmalarni boshqa maqsadlarda ishlatilishni, ya'ni rivojlantirish maqsadlarini qo'yadi. Umumta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar kommunikativ maqsadni amalga oshirishda sodir bo'ladi. Bu 4 ta maqsadlarni kengroq ko'rib chiqamiz:

1. Kommunikativ (amaliy) maqsad: Bu maqsad orqali talabalarda chet tili materiallari bo'yicha malaka, ko'nikma hosil qilinadi. Talabalar leksik, grammatik talaffuz materiallarini nutqda o'zlari mustaqil qo'llay olishlari kerak, og'zaki nutq, o'qish, yozuv ko'nikmalari hosil qilinadi.

2. Umumta'limiy maqsadi: Bu maqsad orqali o'quvchilarning tafakkurini yanada o'stirish, tilidan ma'lumot olish va berish, chet tilini yanada chuqurroq anglab olish, til haqidagi yangi bilimlar hamda tili o'rganilayotgan mamlakat xalqining tarixi, adabiyoti va madaniyati haqida tushuncha va ma'lumotlar olish hisobiga talaba o'quvchilar dunyoqarashini kengaytirish tushuniladi. Talabalarining anglash, fikrlashini o'stirish, dunyoqarashini kengaytirish chet tili hisobida bo'ladi.

3. Tarbiyaviy maqsad: Bu maqsad chet tili - darsida baynalminal, axloq va estetik tarbiya berish hamda mehnatga munosabatini tarbiyalashni ko'zda tutadi. Albatta, bular materiallari orqali nutq mavzusini, matnlar mazmunini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi.

4. Rivojlantiruvchi maqsad: Bu maqsad o'quvchi, talabalarni shaxsan bilish o'rganish, o'rgatish yo'l-yo'riqlarini belgilab beradi. U til faktlarini tahlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosa chiqarish, tinglash, nutq, harakat malakalarini rivojlantiradi. U tasavvur qilish, nutq vaziyatini tuzish orqali o'rgatishni, nutqda mantiqiy bog'liqlik bo'lishini,

mustaqil fikr qila olishni, so'zlar ma'nosini fahmlab topishni, lug'at, qo'llanmalar bilan mustaqil ishlashni hamda fakultativ mashg'ulotlarga, sinfdan tashqari ishlarga mustaqil tayyorlanishni, ularni o'tkazishni rivojlantiradi. Yuqoridagi to'rtga maqsad doimo bir-birini to'ldirib turadi, bir-biri bilan aloqada bo'ladi. Har bir darsda o'rgatiladigan, qaytariladigan til materiallari, nutq faoliyatlari orqali shu to'rtta maqsadlar amalga oshirilishi kerak.

Talabalar oliy ta'lim muassasasini tugatayotganlarida fikrni og'zaki, yozma qabul qila olishi, tushunaolishi va og'zaki, yozma ravishda bayon qila olishi talab qilinadi. Tillarga ixtisoslashmagan oliy ta'lim muassasalarida dars soatlarining soni shu muassasalarga oid dasturlarda beriladi. Nofilologik ta'lim muassasalarda chet tillari maxsus dastur va darsliklar asosida o'qitiladi. Bunday tili maxsus nofilologik ta'lim muassasalarimiz uchun hali dastur va darsliklar ishlab chiqilmaganligi uchun o'zbek tilida o'qitiladigan bunday ta'lim muassasalarida o'qituvchilar o'zlari yo'nalishning xususiyatini hisobga olib, turli xil darsliklar, qo'llanmalarni tanlab foydalanmoqdalar.

Tahlil va natijalar. O'qitish mazmuni metodikaning muhim masalalaridan biridir. Hozirgi davrda tillarga ixtisoslashmagan oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'qitish mazmuni deganda: talabalar oladigan tarbiyaning maqsad va vazifalari bilan aniqlanadigan bilimlar, materiallar, mashqlar va ko'nikmalar xususiyatidamda hajmi tushuniladi. O'quv predmetning mazmunini belgilashda asosan 2 ta umumiy talabni va ularning bir-biriga bog'liqligini esdan chiqarmaslik kerak:

1) tanlangan o'qitish mazmunini oldimizga qo'ygan maqsadimizga erishish yoki erisha olmasligimiz talabi;

2) shu bizning aniq, sharoitimizda tanlangan o'qitish mazmunining talabalar tomonidan o'zlashtirish yoki o'zlashtira olmaslik talabi. Bu 2 tatalabni hisobga olib chet tili o'qitish predmetining mazmunini belgilash mumkin. Oliy ta'lim chet tillar dasturi loyihasida til o'qitish mazmuni belgilab ko'rsatiladi. Har bir chet tili o'qituvchisi o'z ishini shu dastur asosida tashkil qiladi.

1. Mavzu: (tematika) og'zaki nutq va o'qish mavzulari.

2. Til materiallari (fonetika, leksika, grammatika.)

3. Leksik, grammatik, orfografik, talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish, rivojlantirish;

4. Nutq malakalari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv malakalari)ini shakllantirish, o'rgatish, o'stirish.

5. Chet tilining ustida ishlaganda qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlash ko'nikmalarini o'rgatish.

Mavzuga asosan matnlar tanlanadi. Nutq malakalarini, faoliyatini egallash chet tili o'qitish amaliy maqsadining mazmunidir. Chet tili o'qitish mazmuni chet tilidan nimalarni va nimalarga o'rgatish savollariga javob beradi. Hozirgi paytda oliy ta'lim muassasasi uchun chet tillari bo'yicha til materiallari tanlab olingan. To'g'ri tanlangan mazmun maqsadga erishishda katta yordam beradi. Mazmunni tanlashda o'qitish maqsadi hisobga olinadi hamda u yetakchilik qiladi. Mazmun tanlanganda til materiallari bilan birga nutq namunalarini ham tanlanadi. Ular nutqni urgatishda asos bo'ladi. Mazmunni tanlashda o'qitish, o'rgatishni metodik tashkil qilish hisobga olinadi. O'qitish mazmuni, o'qitishning shart-sharoiti bilan bog'liqdir. Chet tili o'qitish maqsadi o'qitish mazmunining hajmiga ham ta'sir etadi.

Hozirgi davrda chet tili o'qitishni tubdan o'zgartirishni ko'zda tutadi. Uning quyidagi 3 ta talabi bor.

1. Chet tili o'qitish ilmiy saviyasini va amaliy yo'nalishda bo'lishini oshirish;
2. Chet tili predmetining tarbiyaviy tomonini kuchaytirish;
3. Chet tili o'quv predmetini mustaqil egallash.

Birinchi talab 2 xil bosqich bilan amalga oshirilish mumkin.

- 1- bosqich. O'qitish mazmunini o'zgartirish.
- 2- bosqich. Chet tili o'qitish metodikasini qayta qurish.

Qayta qurishda hozirgi davrda javob bermaydigan eski metod va usullarni chiqarib tashlab ta'lim-tarbiya berish, o'qitish tizimini mukammallashtirishdir. Chet tili metodikasining ilmiy saviyasini oshirish ilg'or tajribalarni ommalashtirish, lingvistikani, psixologiyani, pedagogika, psixolingvistika yangiliklari asosida metodikani qayta qurishdir. Chet tili o'qitishni amaliy yo'nalishda bo'lishi uchun o'quvchi, talaba diqqatini chet tili ustida mustaqil ishlash va malaka ko'nikmasiga qaratish lozim. Chet tili o'quv predmetining tarbiyaviy tomonini oshirish, kuchaytirish, mazmunli, tarbiyaviy xarakterdagi matnlarni, ro'znoma, oynoma maqolalarini o'qitish orqali, ijtimoiy-siyosiy, tarbiyaviy masalalarni tahlil qilish, matnning asosiy g'oyasini aniqlash orqali hamda sinfdan, oliy ta'limdan tashqari ishlar orqali amalga oshiriladi. Ular talabalarni vatanparvarlik, do'stlik ruhida tarbiyalaydi, dunyo qarashini kengaytiradi.

Xulosa. Hozirgi davr talablarini amalga oshirishning yana bir yo'li talabalarga ortiqcha material berishni kamaytirish, o'quv jarayonini oddiy holatga keltirishdir. Bular yangi chet tillar dasturida hisobga olingan. O'qituvchi buning uchun talabalar tomonidan materialni har tomonlama amaliy egallash jihatidan yondashadi. Shu sababdan talaba ishlarini til materiallarini produktiv (gapirish, fikrni yozma bayon qilish) va retseptiv (tinglab tushunish,

o'qishda) o'zlashtirishga, talabalar potensial lug'atini kengaytirishga qaratadi. Mustahkam bilim berishning asosi o'qitish jarayonining unumli umumlashgan, takomillashgan bo'lishidadir. Keyingi paytlarda yana optimallashtirishdan ham keng foydalanilmoqda. Optimallashtirish chet tili o'qitilayotgan vaziyat, sharoit, oliy o'quv yurtlari talabalari va ularning tanlagan sohalariga mos, oson, qulay metod, yo'l, usul, tizim, tamoyil, vosita, mashqlarni izlash va tanlay bilish, qo'llashdir. Optimallashtirish turli tipdagi oliy o'quv yurtlari uchun o'ziga xosdir, chunki dars soatlari turlicha bo'ladi, talabalarning ona tili xususiyatlari ham turlicha ta'sir qiladi. Hozirgi davr kommunikativ malaka, kunikma chet tilida ma'lumot berish (gapirish, fikrni yozma bayon qilish orqali) va ma'lumot olish (o'qish, tinglab tushunish orqali) malaka va ko'nikmalarni yanada o'stirishni, ta'lim bilan tarbiyani birga olib borishni talab qiladi. Xulosa qilib aytganda, tillarga ixtisoslashmagan oliy ta'lim muassasalarida chet tilini o'rgatish juda zarur, chunki talabalarni har tomonlama yetuk qilib tayyorlashda chet tilining ahamiyati katta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida/ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-yil, 6-son, 70-modda.
2. Xoldorova N. Fayziyeva F. Rixsittilayeva S. Chet tilini o'qitishda yordamchi vositalardan foydalanish. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005 yil
3. Bekmuratova B. Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish mavzusida referat. Toshkent 2012 yil
4. Xatamova N.Q. Mirzayeva M.N. Ingliz tili darslarida qo'llaniladigan interfaol usullar (uslubiy qo'llanma), Navoiy, 2006 yil, 40 bet.
5. www.ziynet.uz